

ВІДГУК
офіційного опонента – кандидата юридичних наук, старшого
наукового співробітника
Данилевської Юлії Олександрівни на дисертацію
Крохмаль Н.В. «Кваліфікація насильницько-статевих кримінальних
правопорушень у правоохоронній діяльності», представлену на
здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 262 «Правоохоронна
діяльність»

Актуальність теми дослідження. Відповідно до ст. 3 Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Ст. 29 Конституції України декларує, що кожна людина має право на свободу та особисту недоторканість. Серед невід'ємних прав і свобод людини і громадянина важливе місце займає статева свобода та статева недоторканість, забезпечення яких вважається виміром цивілізаційної зрілості суспільства, його здатності створити умови для гармонійного розвитку підростаючого покоління¹.

Статева свобода і статева недоторканість особи виступають родовим об'єктом кримінальних правопорушень, норми про відповідальність за які об'єднані в розділ IV Особливої частини КК України «Кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості особи». До таких діянь відносяться: зґвалтування (ст. 152 КК України); сексуальне насильство (ст. 153 КК України); примушування до вступу в статевий зв'язок (ст. 154 КК України); вчинення дій сексуального характеру з особою, яка не досягла шістнадцятирічного віку (ст. 155 КК України); розбещення неповнолітніх (ст. 156 КК України); домагання дитини для сексуальних цілей ст. 156-1 КК України).

Зміни до КК України, внесені законом України від 06 грудня 2017 року № 2227-VIII «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради

¹ Див.: Дудоров О.О. Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи (основні положення кримінально-правової характеристики) : практ. посібник / О.О. Дудоров; МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка. – Сєвєродонєцьк : РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2018. – С. 4.

Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами», були й залишаються предметом фахових обговорень та дискусій, на нашу думку, перед усім, через іншу, відмінну від усталеної, термінологію, та способу викладення діянь, які утворюють зґвалтування, тобто шляхом закріплення у кримінальному законі ознак об'єктивної сторони зґвалтування, як елементу складу кримінального правопорушення².

З огляду на викладене, дисертація Н.В. Крохмаль «Кваліфікація насильницько-статевих кримінальних правопорушень у правоохоронній діяльності», метою якої є комплексне теоретико-правове осмислення проблем кримінально-правової кваліфікації насильницько-статевих кримінальних правопорушень у правоохоронній діяльності, виявлення закономірностей розвитку законодавчого регулювання та правозастосовної практики у цій сфері, а також розроблення науково обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення кримінального законодавства України та підвищення ефективності кваліфікації кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості особи, є актуальною як для кримінально-правової науки, так і для діяльності правоохоронних органів.

Для досягнення вищезазначеної мети дисертаційного дослідження Н.В. Крохмаль окреслені наступні завдання:

- дослідження розвитку нормативних підстав кваліфікації насильницько-статевих кримінальних правопорушень, встановлення історико-правових передумов формування сучасного законодавчого підходу до їх криміналізації та визначення тенденцій еволюції кримінально-правового регулювання у сфері захисту статевої свободи та статевої недоторканості;

- аналіз досвіду зарубіжних держав щодо кримінально-правової оцінки насильницько-статевих діянь з метою визначення можливостей імплементації ефективних правових механізмів у національне законодавство та гармонізації його з міжнародними стандартами;

² Див.: Назимко Є.С., Данилевська Ю.О. Кримінальне правопорушення, передбачене ст. 152 КК України: науково-практичний коментар. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2026. № 2 (38). Частина 2. С. 435 – 444.

- з'ясування сутності, змісту та значення кваліфікації насильницько-статевих кримінальних правопорушень як інструменту забезпечення законності та обґрунтованості кримінально-правового реагування, а також формування теоретичних підходів до визначення критеріїв правильної кваліфікації;

- здійснення юридичного аналізу об'єктивних ознак насильницько-статевих кримінальних правопорушень, включаючи способи вчинення, форми насильства, характер посягання, наслідки та інші юридично значущі обставини, з метою встановлення їх значення для правильної правової оцінки діяння;

- дослідження особливостей суб'єктивних ознак насильницько-статевих кримінальних правопорушень, зокрема форм вини, мотивів, цілей, а також психічного ставлення особи до вчиненого та ролі добровільної згоди потерпілої особи у кримінально-правовій кваліфікації;

- сформулювати кримінально-правову класифікацію насильницько-статевих кримінальних правопорушень за юридично значущими ознаками їх кваліфікації;

- аналіз сучасного стану кваліфікації кримінальних правопорушень, що вчиняються із застосуванням насильства щодо статевої свободи та статевої недоторканості, виявлення типових проблем правозастосовної практики та визначення шляхів їх вирішення;

- дослідження особливостей кваліфікації незакінчених кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості особи, з'ясування критеріїв відмежування готування та замаху від закінченого кримінального правопорушення;

- розгляд проблем кваліфікації групових насильницько-статевих дій сексуального характеру та співучасті у їх вчиненні, визначення особливостей кримінально-правової оцінки ролі кожного співучасника;

- дослідження питань кваліфікації статевих кримінальних правопорушень за правилами сукупності, встановлення критеріїв відмежування сукупності кримінальних правопорушень від конкуренції кримінально-правових норм;

- формулювання науково обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення кримінального законодавства України, спрямованих на підвищення ефективності

кримінально-правової охорони статевої свободи та статевої недоторканості особи, а також удосконалення практики кваліфікації насильницько-статевих кримінальних правопорушень.

Для досягнення поставлених мети і завдань дисертанткою використано широкий спектр загальнонаукових та спеціальних методів, зокрема: методи аналізу, синтезу, індукції, дедукції, абстрагування, узагальнення та моделювання. Застосування цих методів дозволило дослідити теоретичні підходи до розуміння кваліфікації кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості, сформулювати авторські висновки щодо їх сутності та значення, а також виробити пропозиції щодо вдосконалення кримінального законодавства (підрозділи 1.3, 2.1, 2.2, 3.1–3.4). Метод порівняння використовувався під час аналізу міжнародних стандартів і досвіду зарубіжних держав щодо криміналізації та кваліфікації насильницько-статевих діянь, що дозволило визначити напрями гармонізації національного законодавства з європейськими підходами (підрозділ 1.2); історико-правовий метод – для дослідження становлення та розвитку нормативних підстав кримінальної відповідальності за посягання на статеву свободу та статеву недоторканість особи, аналізу еволюції законодавства від історичних джерел до сучасного КК України (підрозділ 1.1); формально-юридичний (догматичний) метод – при тлумаченні норм кримінального законодавства, визначенні змісту складів кримінальних правопорушень, аналізі об'єктивних і суб'єктивних ознак насильницько-статевих кримінальних правопорушень (підрозділи 2.1, 2.2, 3.1–3.4); системно-структурний метод – для дослідження місця норм про злочини проти статевої свободи у системі кримінального права, встановлення взаємозв'язків між окремими складами кримінального правопорушення, а також розмежування суміжних правопорушень (підрозділи 1.3, 2.1, 3.4); порівняльно-правовий метод – з метою зіставлення положень кримінального законодавства України з нормами міжнародного права та законодавством інших держав, що дозволило сформулювати пропозиції щодо його вдосконалення (підрозділ 1.2, 3.1); логіко-юридичний метод – при формулюванні понять, визначенні критеріїв кваліфікації, аналізі конкуренції норм та правил їх

застосування (підрозділи 1.3, 2.1–2.2, 3.4); метод правового моделювання – при розробленні пропозицій щодо вдосконалення кримінально-правових норм та практики їх застосування (розділ 3, Висновки); аналіз судової та слідчої практики – для виявлення типових помилок у кваліфікації насильницько-статевих кримінальних правопорушень і визначення проблем правозастосування (підрозділи 3.1–3.4).

Оцінка змісту дисертації та її оформлення. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що вміщують дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків.

У розділі 1 роботи «Загальні засади дослідження насильницько-статевих дій сексуального характеру» авторкою досліджений розвиток нормативних підстав кваліфікації насильницько-статевих кримінальних правопорушень; вивчений досвід зарубіжних країн щодо кваліфікації дій насильницько-статевих характеру; проаналізовані поняття, межі та значення кваліфікації насильницько-статевих кримінальних правопорушень у правоохоронній діяльності.

Заслуговує на підтримку спроба дисертантки визначити об'єкт та предмет кваліфікації (С. 65), суб'єктів кваліфікації (С. 66), види кваліфікації (С. 66), основні принципи кваліфікації (С. 67). Також підтримуємо пропозицію авторки, яка наголошує, що за функціональним значенням для кваліфікації доцільно виділяти три групи складів. Першу становлять основні насильницько-статеві кримінальні правопорушення, в яких відсутність добровільної згоди, примус або використання безпорадного стану формує зміст посягання. Другу групу утворюють суміжні статеві склади, які потребують відмежування за віком потерпілої особи, характером дій, способом впливу та спрямованістю умислу. Третю групу становлять контекстуально пов'язані правопорушення, у яких сексуальне насильство виступає способом, кваліфікуючою ознакою або проявом іншого посягання (С. 71-72).

У розділі 2 дисертації «Юридичний аналіз елементів та ознак складів насильницько-статевих кримінальних правопорушень у правоохоронній діяльності» встановлено значення об'єктивних ознак при кваліфікації

насильницько-статевих кримінальних правопорушень та визначено особливості суб'єктивних ознак при кваліфікації насильницько-статевих кримінальних правопорушень. Так, авторкою відмічається на С. 96, що у практичному аспекті кваліфікації кримінальних правопорушень важливим є системний аналіз норм КК України з огляду на те, який об'єкт у них є основним безпосереднім, та наводиться класифікація відповідних кримінальних правопорушень.

Заслуговує на підтримку пропозиція дисертантки, викладена на С. 98-107, щодо розв'язання колізії: диспозиція норми у ст. 152 КК України вказує на «проникнення в тіло іншої особи», що унеможлиблює кваліфікацію випадків, коли жінка вчиняє сексуальне насильство щодо чоловіка без проникнення у тіло потерпілого, оскільки у такій ситуації проникнення відбувається у тіло суб'єкта кримінального правопорушення. Вирішення цієї проблеми, на думку Н.В. Крохмаль, можливе шляхом уточнення диспозиції ст. 152 КК України – вилучення слова «іншої» або заміни його на «потерпілої чи винної особи», що усуне колізію та забезпечить системну узгодженість норми.

У розділі 3 дослідження «Спеціальні питання кваліфікації насильницько-статевих кримінальних правопорушень» розглядається стан кваліфікації кримінальних правопорушень, які вчиняються із застосуванням насильства щодо статевої свободи та статевої недоторканості; досліджуються питання кваліфікації незакінчених кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості особи; групових насильницько-статевих дій сексуального характеру та співучасть у їх вчиненні; кваліфікації статевих кримінальних правопорушень за правилами сукупності.

У висновках за результатами дослідження загалом сформульовано низку положень теоретико-методологічного характеру, а також пропозицій і рекомендацій, що мають значення для кваліфікації насильницько-статевих кримінальних правопорушень.

Таким чином, вивчення змісту дисертації, співвідношення поставлених здобувачкою завдань із висновками роботи, використання визначеного нею

методологічного інструментарію, дає підстави стверджувати, що їй вдалося вирішити поставлене наукове завдання.

Вищенаведене дозволило Н.В. Крохмаль винести на захист положення і висновки, які, у переважній більшості, є новими або містять значну частку новизни.

Так, дисертанткою уперше:

- сформульовано авторську аналітичну модель досліджуваної системи, яка розмежовує власне насильницько-статеві, суміжні та контекстуально пов'язані кримінальні правопорушення з урахуванням цифровізації суспільства та умов збройного конфлікту;

- запропоновано визначення кваліфікації насильницько-статевих кримінальних правопорушень у правоохоронній діяльності як здійснюваної уповноваженим суб'єктом інтелектуально-правової діяльності зі встановлення відповідності фактичних обставин кримінального провадження ознакам конкретного складу кримінального правопорушення, що передбачає обов'язкову оцінку реальної свободи волевиявлення і добровільної згоди, характеру сексуальних дій, наявності чи відсутності проникнення, форми насильницького або примусового впливу, віку та стану потерпілої особи, стадії вчинення, співучасті, повторності, сукупності та можливого контекстуального зв'язку зі збройним конфліктом;

- обґрунтовано підхід до систематизації кваліфікуючих ознак таких кримінальних правопорушень із виокремленням їх за характером насильства, способом вчинення та ступенем суспільної небезпеки;

- визначено комплекс кримінально-правових критеріїв розмежування суміжних складів кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості особи;

- сформульовано конкретні пропозиції щодо вдосконалення кримінального законодавства України, зокрема обґрунтовано доцільність віднесення діянь, передбачених частинами 1 і 2 ст. 154 КК України, до злочинів, а не кримінальних

проступків; авторську редакцію ст. 154 КК України «Примушування до вступу в статевий зв'язок» наведено у Додатку Е;

удосконалено:

- наукові підходи до визначення об'єктивних та суб'єктивних ознак насильницько-статевих кримінальних правопорушень з урахуванням сучасної судової практики;

- теоретичні положення щодо змісту об'єкта кримінально-правової охорони у справах про посягання на статеву свободу та статеву недоторканість;

- підходи до кваліфікації діянь, пов'язаних із використанням безпорадного стану потерпілої особи, психологічного примусу та інших форм впливу;

- наукове обґрунтування критеріїв відмежування кримінально караних діянь від суміжних правопорушень та правомірної поведінки;

- рекомендації щодо застосування кримінально-правових норм у випадках конкуренції норм та сукупності кримінальних правопорушень.

дістали подальшого розвитку:

- положення щодо ролі міжнародних стандартів у формуванні національної кримінально-правової політики у сфері захисту статевої свободи та статевої недоторканості особи;

- наукові підходи до аналізу зарубіжного досвіду криміналізації та протидії насильницько-статевим кримінальним правопорушенням; теоретичні засади вдосконалення кримінально-правових механізмів запобігання таким правопорушенням;

- положення щодо підвищення ефективності правозастосовної діяльності правоохоронних органів і судів у справах цієї категорії;

- наукові висновки щодо необхідності комплексного підходу до протидії насильницько-статевим кримінальним правопорушенням із урахуванням кримінально-правових, кримінологічних та соціальних аспектів.

Таким чином, ступінь наукової новизни дослідження, обґрунтованість наведених у ньому положень, висновків і сформульованих рекомендацій

відповідає вимогам до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 26 Цивільна безпека за спеціальністю 262 Правоохоронна діяльність.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що матеріали дослідження можуть бути використані у:

- науково-дослідній сфері – для подальшого розвитку теоретико-правових засад кримінально-правової кваліфікації насильницько-статевих кримінальних правопорушень, удосконалення наукових підходів до дослідження проблем захисту статевої свободи та статевої недоторканості особи, а також для проведення подальших кримінально-правових і кримінологічних досліджень у 28 зазначеній сфері (акт впровадження Одеського державного університету внутрішніх справ від 25.11.2025 р.);

- правотворчій діяльності – як наукова основа для вдосконалення положень кримінального законодавства України щодо відповідальності за кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості особи, уточнення ознак складів кримінальних правопорушень, усунення прогалин і колізій у нормативному регулюванні;

- правозастосовній діяльності – у практиці органів досудового розслідування, прокуратури та суду під час правильної кваліфікації насильницько-статевих кримінальних правопорушень, розмежування суміжних складів, вирішення питань конкуренції кримінально-правових норм та застосування правил сукупності кримінальних правопорушень (акт впровадження Одеського державного університету внутрішніх справ від 27.07.2026 р.);

- освітньому процесі – під час викладання навчальних дисциплін «Кримінальне право України», «Кримінологія», «Кваліфікація кримінальних правопорушень», «Правоохоронна діяльність», а також при підготовці підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій і навчально методичних матеріалів для закладів вищої освіти системи МВС України (акт впровадження Одеського державного університету внутрішніх справ від 25.11.2025 р.).

Повнота викладених наукових результатів в опублікованих працях здобувача.

Основні наукові результати дисертації відображено в 6 наукових публікаціях, з них 3 статті – у наукових виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, та 3 тези доповідей – у збірниках матеріалів науково-практичних заходів.

Перелік наукових праць здобувачки й аналіз їхнього змісту засвідчують, що наукові результати, висновки та рекомендації дисертаційного дослідження досить повно викладено у вітчизняних наукових фахових виданнях, пройшли апробацію на різних науково-практичних заходах.

Дані про відсутність текстових запозичень та порушення академічної доброчесності. Детальний аналіз дисертації Н.В. Крохмаль дає підстави дійти висновку про відсутність текстових запозичень без посилання на джерела та інших порушень академічної доброчесності.

Попри позитивне враження від дисертаційного дослідження Н.В. Крохмаль, слід наголосити й на наявності деяких положень, які викликають неоднозначне розуміння або носять дискусійний характер, що зумовлює необхідність їхнього пояснення здобувачкою під час здійснення публічного захисту. **До дискусійних положень дисертації можна віднести такі:**

1. У висновках до дисертаційного дослідження (С. 240) авторка зазначає «Установлено, що в умовах воєнного стану нормативні підстави кваліфікації насильницько-статевих кримінальних правопорушень набувають особливої значущості, оскільки такі діяння можуть вчинятися як у побутовому, так і в контексті збройного конфлікту, зокрема щодо цивільного населення. Недостатня визначеність окремих кваліфікуючих ознак у поєднанні з високим рівнем латентності цих кримінальних правопорушень ускладнює їх кримінально-правову оцінку правозастосування. та створює ризики неоднакового правозастосування.

У зв'язку з цим пропонується: – удосконалити нормативне регулювання кваліфікації насильницько-статевих кримінальних правопорушень із

урахуванням умов воєнного стану, зокрема шляхом закріплення спеціальних кваліфікуючих ознак або обтяжуючих обставин».

Оскільки у роботі відсутні конкретні пропозиції щодо зміни чи доповнення кримінально-правових норм, які містяться у розділі IV Особливої частини КК України, у частині закріплення спеціальних кваліфікуючих ознак або обтяжуючих обставин, під час захисту доцільним буде зупинитися на цьому питанні більш детально.

2. Підтримуючи запропоновані авторкою зміни до ст. 154 КК України (С. 290) під час захисту хотілося б почути думку дослідниці щодо доцільності/недоцільності збереження у запропонованій редакції ст. 154 КК України словосполучення «без добровільної згоди», адже за своїм логіко-семантичним тлумаченням примушування особи до будь-яких дій виключає наявність в неї добровільної згоди.

3. У роботі неодноразово дисертантка використовує поняття «психічне та психологічне насильство», зокрема, у висновках до розділу 1 (С. 77), до розділу 2 (С. 128-129). Наприклад, дисертантка зауважує «З урахуванням наукових підходів і положень чинного законодавства запропоновано розглядати насильницько-статеві кримінальні правопорушення як умисні суспільно небезпечні діяння, що посягають на статеву свободу та статеву недоторканість особи шляхом застосування фізичного, психічного чи психологічного насильства, погрози його застосування або використання безпорадного стану потерпілої особи.». Потребує додаткового пояснення визначення психічного та психологічного насильства та відмінності між ними.

4. Як відмічалося нами вище, заслуговує на підтримку пропозиція авторки щодо виключення словосполучення «іншої особи» з диспозиції ст. 152 КК України, утім у висновках до дисертації оновлена редакція ст. 152 КК України запропонована не була.

Висловлені міркування та запитання не зменшують наукової цінності виконаного дисертаційного дослідження, носять дискусійний характер в межах

наукового диспуту, і не впливають на загальне позитивне враження від виконаного дослідження.

Загальний висновок. Представлена дисертаційна робота Наталі Володимирівни Крохмаль «Кваліфікація насильницько-статевих кримінальних правопорушень у правоохоронній діяльності» є завершеною роботою, сформульовані у ній наукові результати містять елементи наукової новизни, які мають теоретичне і практичне значення для науки кримінології та кримінального права. Дисертаційне дослідження відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами), наказу Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (зі змінами) та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами), а її авторка – Крохмаль Наталія Володимирівна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 262 – Правоохоронна діяльність.

**Офіційний опонент –
кандидат юридичних наук
старший науковий співробітник,
завідувач відділення аспірантури
(ад'юнктури) і докторантури
Донецького державного університету
внутрішніх справ
07.10.2026**

Юлія ДАНИЛЕВСЬКА

Підпис Данилевської Юлії Олександрівни засвідчую

**Т.в.о. начальника відділу
документування службової діяльності**

Вікторія МЕЛЬНИК